

УДК 37.013:796.011

І.В. Мудрік, м. Київ

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ ПОТРЕБИ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглядається проблема формування у студентів потреби до самостійного вивчення теоретичного курсу професійно-прикладного характеру в процесі фізичного виховання.

Ключові слова: *потреба, професійно-прикладне теоретичне навчання, фізичне виховання.*

У Законі України “Про фізичну культуру і спорт” (1993), у ст. 13 зазначено, що фізичне виховання становить органічну частину загального виховання, покликану забезпечувати “розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей та професійно-прикладних навичок людини”. У Навчальній програмі з фізичного виховання студентів МОН України (2003) зазначено про необхідність формування у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення, потреби до самовдосконалення, а також “забезпечення загальної і професійно-прикладної фізичної підготовленості”.

Вітчизняні (Р. Раєвський Р., В. Краснов, М. Поляков та ін.) та зарубіжні дослідники (В. Ільїніч, В. Левчук, М. Гошко, І. Голубев та ін.) звертали увагу на важливість формування у студентів потреб до фізичного вдосконалення з урахуванням інтересу до професії, шляхом упровадження професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП). Така підготовка побудована на основі стимулювання потреб до фізичного виховання, з урахуванням вимог професії. Але ця проблема залишилася не до кінця теоретично обґрунтованою й незавершеною через проблеми, які пов’язані зі складністю диференціювання ППФП для значної кількості професій. У той же час, поза увагою фахівців опинилася теоретична підготовка професійної спрямованості, яка сприяє формуванню у студентів потреб до професійно-прикладного самовдосконалення. Особливе значення професійно-прикладна теоретична підготовки має для студентів педагогічних факультетів, факультетів корекційної педагогіки.

© *І.В. Мудрік, 2010*

Аналіз літературних джерел та дисертаційних досліджень свідчить про те, що проблема формування у студентів потреби до теоретичного професійно-прикладного пізнання не була предметом спеціального дослідження.

Завданням нашої статті є висвітлення результатів експериментального дослідження й визначення впливу контрольної та експериментальної програм ППФП на зміни рівнів когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового компонентів формування у студентів потреби до професійно-прикладного самовдосконалення; визначення сутності професійно-прикладного самовдосконалення.

Організація дослідження. На етапі констатувального експерименту було сформовано контрольну й експериментальну групи, проведено початковий та проміжний зріз, дано оцінку ефективності формуючих впливів, визначено критерії сформованості рівнів сформованості в студентів потреби до професійно-прикладного самовдосконалення. *На етапі формувального експерименту* здійснювався педагогічний вплив з урахуванням контрольної й експериментальної програм, надавались узагальнення та оцінка результатів дослідження.

На етапі формувального експерименту перевірялися гіпотеза сформованості потреби у студентів до теоретичного професійно-прикладного самовдосконалення під впливом навчально-виховних контрольних та експериментальних програм.

Дослідження проводилося протягом двох навчальних років. Експериментальні і контрольні групи формувалися з числа студентів, які навчалися на факультеті корекційної педагогіки. Студенти контрольної групи навчалися за базовою навчальною програмою фізичного виховання, відповідно до теоретичних тематик із загальних основ фізичного виховання і професійно-прикладної фізичної підготовки. Студенти експериментальної групи навчалися за експериментальною навчальною програмою фізичного виховання з професійно-теоретичної підготовки. Програмою було передбачено надання студентам знань із головних положень про декларації ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи [Декларація про права інвалідів (1975), Європейська хартія спорту для усіх: інваліди (1987), Декларація про права розумово відсталих осіб (1971), Стандартні правила забезпечення рівних

можливостей для інвалідів (1993) тощо], про законодавчу й нормативну базу в Україні з фізичного виховання й спорту інвалідів, а також знайомство з діяльністю міжнародних спортивних організацій інвалідів, організацією руху спеціальних олімпіад, дефлімпійського і паралімпійського руху та ін.

Результати сформованості рівнів когнітивного, мотиваційно-ціннісного, дієвого (поведінкового) компоненту потреби до професійно-прикладного вдосконалення в контрольній та експериментальній групах на різних етапах дослідження представлені в табл. 1.

Таблиця 1

**Результати дослідження сформованості
у студентів потреби до професійно-прикладного
самовдосконалення**

Компоненти	Рівні	Г р у п и			
		Контрольна		Експериментальна	
		I-й етап	II-й етап	I-й етап	II-й етап
Когнітивний	В	15	16	17	30
	Д	25	20	22	18
	Н	20	24	19	10
Емоційно-ціннісний	В	10	12	14	24
	Д	14	10	15	20
	Н	36	38	30	15
Поведінковий	В	10	11	14	30
	Д	14	12	20	16
	Н	36	37	24	12

Стан сформованості рівнів вихованості когнітивного, мотиваційно-ціннісного і поведінкового компонентів визначався такими умовними позначками: високий (В), достатній (Д), низький (Н). Оцінка рівнів сформованості вихованості визначалася за розробленими показниками за спеціально таблицею. Показники рівнів сформованості вихованості на початку експерименту знаходяться в колонці "I-й етап", в кінці експерименту знаходяться в колонці "II-й етап".

Перевірки гіпотез здійснювалися за критерієм χ^2 (хі - квадрат) й визначенням критерію Т, за формулою Пірсона.

Результати дослідження рівнів сформованості когнітивного компоненту:

1. Згідно з нульовою гіпотезою на початку експерименту рівні сформованості когнітивного компоненту потреби у студентів контрольної й експериментальної груп однакові і статистично не відрізняються.
2. У студентів експериментальної групи, в порівнянні із студентами контрольної групи, в кінці експерименту були статистично достовірно вищі рівні сформованості когнітивного компоненту потреби.
3. Студенти експериментальної групи отримали знання, які відповідають професійним потребам, що сприяло переходу більшої частини студентів із нижчого до вищого рівнів потреби щодо теоретичного професійно-прикладного навчання.
4. Рівні сформованості когнітивного компоненту потреби у студентів експериментальної групи, що навчались за експериментальним теоретичним курсом професійно-прикладної спрямованості, розвивалися й змінювалися.

Результати дослідження рівнів сформованості емоційно-ціннісного компоненту:

1. Згідно з нульовою гіпотезою на початку експерименту рівні емоційно-ціннісної сформованості потреби у студентів контрольної й експериментальної груп однакові і статистично не відрізняються.
2. Дослідження педагогічного впливу занять за різними навчально-виховними програмами на рівні емоційно-ціннісної сформованості потреби до теоретичного самовдосконалення свідчать про наступне:
 - в контрольній групі не відбулося статистично достовірних змін рівнів емоційно-ціннісної сформованості потреби у студентів до теоретичного самовдосконалення;
 - в експериментальній групі відбулися статистично достовірні зміни рівнів емоційно-ціннісної сформованості потреби у студентів до теоретичного самовдосконалення.

Результати дослідження рівнів сформованості у студентів поведінкового компоненту потреби під педагогічним впливом різних навчально-виховних програм такі.

1. У контрольній групі в студентів не відбулися статистично достовірні зміни у рівнях сформованості поведінкового компоненту потреби.

2. В експериментальній групі в студентів відбулися статистично достовірні зміни в рівнях сформованості поведінкового компоненту потреби до теоретичного професійно-прикладного самовдосконалення.

Обговорення результатів дослідження. Результати експериментальних досліджень свідчать про статистично достовірний позитивний вплив занять за навчально-виховною експериментальною програмою на когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти формування потреби до професійно-прикладного самовдосконалення студентів факультету корекційної педагогіки. Але дослідження також засвідчують, що у 17,2% показниках когнітивного, у 25,9% показниках емоційно-ціннісного і 20,5% показниках дієвого компоненти не відбулося позитивного впливу на формування потреби до професійно-прикладного самовдосконалення. Припускаємо, що стовідсоткових позитивних зрушень у досліджуваних компонентах, впливаючих на формування потреби у студентів, не відбулося через низьку професійну пізнавальну мотивацію, не сформованість ціннісного ставлення до професії, несформованість переконань та відсутність професійних перспектив тощо. Це дозволило зазначити, що у виховній роботі дуже важливою є педагогічна майстерність викладачів, завдяки якій суб'єкт навчально-виховного впливу в подальшій роботі буде переведено з пасивного до активного стану, із стану керованості до стану самокерованості, самовиховання і самостійного професійно-прикладного вдосконалення.

Розглянемо з теоретичних позицій психолого-педагогічні умови формування потреби особистості в інших дослідників.

М. Добринін вважає, що на певному етапі онтогенезу людини у неї виникають соціогені потреби, пов'язані з пізнавальною діяльністю [4].

М. Виленский, А. Внуков вважають, що критерієм сформованості потреби є такий рівень самосвідомості особистості, який активно сприяє діяльності, спрямованої на вдосконалення [2]. Але, на думку Б. Ломова, вищим регулятором діяльності є "мотив-мета". Мотиви, які відображають у нашій свідомості потреби, являють безпосередньою спонукальною силою діяльності, причиною певної поведінки. Сама діяльність, її спрямованість визначається метою [6].

А.Внуков виявив прямий взаємозв'язок між формуванням потреби фізичного самовдосконалення та професійним спрямуванням особистості студента. При цьому формування потреби фізичного самовдосконалення відбувається більш швидкими темпами в осіб із яскраво вираженим професійним спрямуванням [3]. Зацікавлені студенти швидше й активніше оволодівають професійними знаннями, вміннями та навичками.

А.Царик вважає, що дієвими шляхами формування потреби до фізичного вдосконалення є розширення і поглиблення спеціальних знань із гігієни і фізичної культури; врахування групових та індивідуальних інтересів; підвищення рівня емоційності та інтенсивності занять фізичною культурою і спортом та ін. [7].

І.Каплан виділив три соціальних типи студентів: пасивний, ситуативний, активно-діяльний. Критеріями сформованості в студентів потреби автор вважає рівень самосвідомості (мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, установок), який активно спрямовує особистість на досягнення визначених завдань. Поетапне формування в студентів потреби фізичного самовдосконалення покращується з умов формування в них мотивації, професійної спрямованості занять, усвідомлення власних можливостей [4]. У наших дослідженнях також виявлено аналогічних три типи студентів.

С.Сичов обґрунтував основні компоненти потреби фізичного вдосконалення і саме поняття “потреби фізичного вдосконалення” [6].

У процесі розробки нашої експериментальної навчально-виховної програми для самостійного вдосконалення студентів розроблялися основні поняття, які мали засвоїти студенти, що спряло досягненню поставленого завдання. На наш погляд, це співпадає з думкою І. Беха, який вважає: “Оволодіння суб'єктом професією, що відбувається як уведення його у професійно-навчальну діяльність, передбачає засвоєння історично сформованих способів здійснення практичних і теоретичних дій. Але при цьому метою професійно-навчальної діяльності є засвоєння не способів дії взагалі, а лише тих із них, які узагальнені у формі наукового знання, зокрема, у формі теоретичного поняття” [1, с. 254 – 255].

Результати наших досліджень свідчать, що важливим у процесі професійно-прикладного самовдосконалення є

формування у студентів уміння планувати, проектувати своє самовдосконалення до майбутньої професійної діяльності. Це потребує вирішення таких завдань: переведення цілей і змісту процесу самовдосконалення до конкретних практичних завдань; відбір змісту діяльності з урахуванням потреб і інтересів, можливостей, життєвого досвіду й особистісно-ділових якостей; визначення комплексу домінуючих і підпорядкованих завдань для кожного етапу процесу самовдосконалення; планування системи заходів, відбір змісту, форм, методів і засобів самопливу.

Провідним елементом професійно-прикладного самовдосконалення і самовиховання студента є самоосвіта, під якою слід розуміти постійну, цілеспрямовану пізнавальну діяльність по оволодінню загальним досвідом людства, методологічними та спеціальними знаннями, професійними уміннями і навичками, необхідними для удосконалення процесу фізичного самовиховання і самовдосконалення. Самоосвіта є основою саморозвитку студента і його професійно-прикладного самовдосконалення.

Висновки:

1. У процесі засвоєння студентами елективного професійно-прикладного теоретичного курсу відбуваються зміни рівнів когнітивного (інтелектуально-пізнавального), емоційно-ціннісного й поведінкового (дієвого) компонентів, що сприяє формуванню потреби до професійно-прикладного теоретичного самовдосконалення.

2. Результати експериментальних досліджень показали, що формування інтелектуально-пізнавального і емоційно-ціннісного компонентів потреби сприяють пізнавальній діяльності, позитивному ставленню до цієї діяльності, досягненню мети, а формування поведінково-діяльного компоненту сприяє самостійності, подальшому самовдосконаленню особистості.

3. Процес самостійного теоретичного самовдосконалення професійно-прикладної спрямованості – складова частина фізичного виховання, який є органічною частиною виховання; усвідомлений, самокерований особистістю процес інтелектуального саморозвитку, в якому в інтересах особистості, під впливом суспільства і самосвідомості особистості

формуються життєважливі знання, поняття, якості, властивості, здібності, що є важливим для самовизначення й професійного самоствердження особистості у суспільстві.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. Книга перша: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Виленский М.Я., Внуков А.П. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании у будущих учителей: Методическое письмо. – М., 1982. – 21 с.
3. Внуков А.П. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании студентов педагогических институтов. 13 734 – теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки.. Автореф. дис. ... кан. пед. наук. А.П.Внуков. – М., 1982. – 16 с.
4. Каплан И.М. Основы физического самосовершенствования студентов / И.М.Каплан. – Ташкент, 1991. С. 134-136.
5. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф.Ломов. – М.: Наука, 1984. – 444 с.
6. Сичов С.О. Формування пореби фізичного вдосконалення у студентів вищих технічних навчальних закладів. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Автореф дис. ... канд.пед.наук / Сергій Олександрович Сичов. – К., 2002. – 22 с.
7. Царик А.В. Актуальные проблемы формирования потребности человека в занятиях физической культурой и спортом. 13 734 – теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. А.В.Царик. – М., 1984. – 18 с.

Рассматривается проблема формирования у студентов потребности к самостоятельному изучению теоретического курса профессионально-прикладного характера в процессе физического воспитания.

Ключевые слова: *потребность, профессионально-прикладное теоретическое образование, физическое воспитание.*

Description the problem of formation at the students the needs of study to theoretical stuff of professional - applied character in processing of physical education.

Keywords: *needs, professional applied theoretical education, physical education.*